

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Філософський факультет

Кафедра релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заст. декана
філософського факультету
Дмитро НЕЛІПА

« 31 » 08 2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МУСУЛЬМАНСЬКА ФІЛОСОФІЯ

для студентів

галузь знань
спеціальність
освітній рівень
освітня програма
спеціалізація
вид дисципліни

03 Гуманітарні науки
031 Релігієзнавство
перший (бакалаврський)
Релігієзнавство
-
вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	<u>2021/2022</u>
Семестр	VIII
Кількість кредитів ECTS	4
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладачі: Шавріна Ірина Валентинівна, к.ф.н., доцент кафедри релігієзнавства

Пролонговано: на 2022/2023 н.р. М (Насікова) «31» 08 2022 р.
на 20__/20__ н.р. (_____) «__» 20__ р.

КИЇВ – 2021

Розробники: *Шавріна Ірина Валентинівна, к.ф.н., доцент кафедри релігієзнавства*

Затверджено

« 26 » серпня 2021 р.

Зав. кафедри релігієзнавства

Харьковщенко (Євген ХАРЬКОВЩЕНКО)

Протокол № 1 від « 26 » серпня 2021 р.

Схвалено науково - методичною комісією філософського факультету

Протокол від « » серпня 2021 року №

Голова науково-методичної комісії *Маслікова* (Ірина МАСЛІКОВА.)

« 31 » серпня 2021 року

*Промовано на 2022 - 2023 н.р. бр. №2 від 31.08.2022р.
Маслікова Т.Т. *М**

ВСТУП

1. Мета дисципліни – ознайомити студентів з основними етапами розвитку арабо-мусульманської філософії – класичним, посткласичним та сучасним, дати уявлення про основні напрямки та школи класичної ісламської філософії (мутазилізм, фальсафа, ісмаїлізм, ішракізм, суфізм), їх еволюції у посткласичний період, а також про нову тематику сучасної мусульманської філософії.

2. Вимоги до вибору навчальної дисципліни:

2.1. До початку вивчення цього курсу студенти мають **знати** основні поняття з філософії, етики, естетики та культурології. Володіти філософським категоріальним апаратом; мати уявлення про основні особливості догматики і культу ісламу, його історичну еволюцію та сучасний стан.

2.2. **Вміти** збирати та інтерпретувати інформацію щодо феноменів та явищ культури, релігійних процесів та подій; застосовувати основні терміни, категорії з релігієзнавства в аналізі світоглядних проблем і соціально-культурних явищ та процесів; оперувати об'єктивними знаннями з історії релігій та історії культури.

2.3. **Володіти** філософським категоріальним апаратом; **навичками** наукового дослідження та управління інформацією; критичного ставлення та прогнозування стосовно релігійних, політичних, економічних подій та явищ; використання іншомовних фахових інформативних джерел.

3. Анотація навчальної дисципліни: дисципліна «*Мусульманська філософія*» знайомить студентів з власне філософськими, а не доктринальними та віровчальними, ідеями та концепціями, а також з впливом філософії на формування ісламської доктрини та співвідношення доктринального та філософського знання в ісламі. Вивчення курсу охоплює в першу чергу основну тематику арабо-мусульманської філософії на трьох основних етапах її розвитку, приділяючи особливу увагу класичному; доводить обумовленість арабо-мусульманської філософії внутрішньою проблематикою світогляду та картини світу, характерною для ісламської цивілізації, та її нередукованість до інших філософських традицій; дає уявлення про сприйняття античної філософії арабською філософською думкою та про роль античної філософії у розвитку арабо-мусульманської філософії; ознайомить з роллю та місцем арабо-мусульманської філософії у ряді інших філософських традицій, з впливом класичної арабо-мусульманської філософії на філософію та світогляд Заходу, з місцем арабо-мусульманської філософії в системі класичної арабо-мусульманської культури.

4. Завдання (навчальні цілі) – надати студентам цілісну систему знань про процес виникнення та становлення ісламу, а також процес формування основних напрямів, течій та сект; дати загальну характеристику особливостей ісламської цивілізації, які мають значення для розвитку філософії; зіставити розвиток філософського знання в середньовічній Європі та Арабському халіфаті; вивчити основну тематику арабо-мусульманської філософії на трьох основних етапах її розвитку, приділяючи особливу увагу класичному; дати уявлення про сприйняття античної філософії арабською філософською думкою та про роль античної філософії у розвитку арабо-мусульманської філософії; приділити увагу вивченню першоджерел.

Дисципліна спрямована на формування наступних програмних компетентностей:

ЗК 3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 5. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 6. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ФК 7. Здатність застосовувати знання про основні форми та тенденції виникнення нових релігійних віровчень, рухів та організацій для розв'язання складних спеціалізованих задач і практичних проблем релігієзнавства.

ФК 8. Здатність виявляти сучасні тенденції співіснування різних релігій і конфесій в умовах глобалізації та міжкультурного діалогу.

5. Результати навчання:

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація 4. автономність та відповідальність)		Методи викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
	Знати:			
1.1	проблематику, загальну для основних течій і шкіл класичного періоду, що включає питання метафізики, теорії пізнання, вчення про людину, засвоїти категоріальний апарат арабо-мусульманської філософії	Лекції, семінари	Усні доповіді, письмова контрольна робота	10
1.2	основні етапи розвитку кожної зі шкіл та напрямів арабо-мусульманської філософії, основні постаті та тексти	Лекція, семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, письмова контрольна робота	10
1.3	основні інтелектуальні та філософські течії рубежу XIX-XX ст., а також постколоніального періоду	Лекції, семінари	Усні доповіді, дискусії, письмова контрольна робота	10
1.4	основні напрями сучасної арабської філософії, що виникли під впливом західної філософії;	Лекції, семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, комплексний аналіз, письмова контрольна робота	10
	Вміти:			
2.1	самостійно працювати з першоджерелами з арабо-мусульманської філософії	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, комплексний аналіз, письмова контрольна робота	10
2.2	відрізняти філософські тексти та проблеми від нефілософських, самостійно виокремлювати філософську проблематику в першоджерелах	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, комплексний аналіз, письмова контрольна робота	10
2.3	здійснювати пошук, систематизацію та інтерпретацію додаткової інформації, необхідної для вивчення проблематики курсу	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, комплексний аналіз, письмова контрольна робота	10

2.4	порівнювати постановку та вирішення філософських проблем різними мислителями та аргументовано доводити свою точку зору	Семінари, Самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, комплексний аналіз	10
	комунікація:			
3.1	використовувати знання іноземних мов для аналізу інформаційних інтернет-ресурсів, читання новітньої релігієзнавчої літератури в підготовці до семінарських занять та написання самостійних робіт	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, комплексний аналіз	5
3.2	вести полеміку стосовно загально-світоглядних питань, що виникають у повсякденному житті, на основі володіння категоріально-поняттєвим апаратом курсу	Семінари	Дискусії	5
	автономність та відповідальність:			
4.1	самостійно шукати та критично опрацьовувати літературу стосовно питань курсу	Семінари, самостійна робота	Усні доповіді, дискусії, комплексний аналіз	10

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни	1.1	1.2	1.3	1.4	2.1	2.2	2.3	2.4	3.1	3.2	4.1
Програмні результати навчання											
ПРН 2. Ефективно працювати з інформацією з різних джерел, критично її аналізувати, інтерпретувати, класифікувати, систематизувати з метою розв'язання релігієзнавчих проблем.	+			+	+	+	+		+	+	+
ПРН 3. Мати навички застосування предметних знань з релігієзнавства з метою аналізу актуальних суспільних проблем.	+	+	+		+	+				+	
ПРН 8. Критично оцінювати й аналізувати інформацію різних джерел з релігієзнавчої проблематики.			+		+		+				+
ПРН 9. Використовувати інформаційні технології для виявлення сучасних тенденцій співіснування релігій та конфесій в умовах глобалізації та міжкультурного діалогу.				+			+	+		+	+
ПРН 12. Презентувати власний погляд у відкритих дискусіях з релігієзнавчої проблематики.						+			+	+	+
ПРН 13. Здійснювати аналіз релігійних текстів за допомогою знання однієї із давніх мов.	+	+			+	+	+		+	+	+

7. Схема формування оцінки:

7.1. Форми оцінювання

Контроль знань здійснюється за системою ECTS, яка передбачає дворівневе оцінювання засвоєного матеріалу, зокрема **оцінювання теоретичної підготовки** –

результати навчання (знання 1.1 – 1.4), що складає 40% від загальної оцінки та оцінювання практичної підготовки – результати навчання (вміння 2.1-2.4); (комунікація 3.1-3.2); (автономність та відповідальність 4.1), що складає 60% загальної оцінки.

Оцінювання семестрової роботи:

1. **Усна доповідь, доповнення та участь в дискусіях на семінарах:** РН 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.4, 3.1, 3.2, 4.1 – 30 / 50 балів
 2. **Самостійна робота №1** (комплексний аналіз): РН 1.1, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1 – 9 / 15 балів
- Самостійна робота №2** (комплексний аналіз): РН 1.1, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1 – 9 / 15 балів

Семестрову кількість балів формують бали, отримані студентом у процесі засвоєння матеріалу з усього навчального курсу. Загальна оцінка за семестр складається із балів, отриманих за аудиторну роботу (усні доповіді, доповнення та участь в дискусіях на семінарах) та за самостійні роботи (робота з літературою, комплексний аналіз). Всі види робіт за семестр мають у підсумку:

- в максимальному вимірі 80 балів
- в мінімальному вимірі 48 балів

У разі відсутності на семінарському занятті студент має відпрацювати завдання на семінар в письмовій формі.

Підсумкова контрольна робота в письмовій формі - РН 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3 – 12 / 20 балів

Підсумкове оцінювання у формі заліку:

Підсумкова кількість балів з дисципліни (максимум 100 балів) визначається як сума балів за систематичну роботу впродовж семестру з урахуванням підсумкової контрольної роботи. Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання.

Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів, ніж критичний мінімум – 60 балів, для одержання заліку необхідно обов'язково відпрацювати пропущені теми в письмовій формі та здати/надіслати електронною поштою викладачу, що проводить семінарські заняття.

Таким чином, підсумкова оцінка з дисципліни (мінімум 60, максимум 100 балів) складається із суми кількості балів за семестрову роботу (мінімум 48, максимум 80 балів) та підсумкової контрольної роботи (мінімум 12, максимум 20 балів).

При простому розрахунку отримуємо:

	Семестрова кількість балів	Підсумкова контрольна робота	Підсумкова оцінка з дисципліни
<i>Мінімум</i>	48	12	60
Максимум	80	20	100

7.2 Організація оцінювання:

Семестрова робота		Семестрова кількість балів	
		Min – 48 бали	Max – 80 балів
Аудиторна робота: усна доповідь на семінарі, доповнення, участь в дискусіях	До тем: 2-9, 10, 12, 14, 16-21 протягом семестру, згідно з графіком навчальних занять. У разі відсутності студента на занятті, теми необхідно	«3» x 10 = 30	«5» x 10 = 50

	відпрацювати в письмовому вигляді		
Самостійна робота	До тем 1-4: Індивідуальна самостійна робота: комплексний аналіз основних положень ісламської доктрини та їх значення для виникнення проблемного поля філософії (Додаток самостійної роботи студента) до кінця березня	«9» x 1 = 9	«15» x 1 = 15
	До тем 23-24: Індивідуальна самостійна робота: Подібність і відмінність мутазилізму та ашаризму? (дати комплексний порівняльний аналіз) (Додаток самостійної роботи студента) кінець квітня	«9» x 1 = 9	«15» x 1 = 15
Підсумкова контрольна робота	До теми 21	«12» x 1 = 12	«20» x 1 = 20
Підсумкова оцінка дисципліни 3		60	100

Критерії оцінювання:

1. Аудиторна робота:

Усна доповідь:

5 балів – студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, використовуючи обов’язкову та додаткову літературу

4 бали - студент у достатньому обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно його викладає, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов’язкову літературу. Допускаються несуттєві неточності

3 бали – в цілому володіє навчальним матеріалом, але не демонструє глибини знань, не спирається на необхідну навчальну літературу, Має у відповіді суттєві неточності

2 бали – не в повному обсязі володіє матеріалом, фрагментарно та поверхово його викладає, недостатньо розкриває зміст поставлених питань. Має суттєві помилки у відповіді

Доповнення / участь в дискусіях:

3 бали – доповнення змістовне, ґрунтовне, конструктивно доповнює обговорення теми,

2 бали – доповнення змістовне

1 бал – доповнення містить інформацію, що суттєво не розширює дискусію

2. Самостійна робота (комплексний аналіз, комплексний порівняльний аналіз):

15-13 балів студент у повному обсязі володіє матеріалом, вільно та аргументовано його презентує, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість здійсненого дослідження

12-9 балів - студент у достатньому обсязі володіє матеріалом, вільно його презентує, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність проведеного дослідження. Допускаються несуттєві неточності

8-0 балів - в цілому володіє матеріалом, але фрагментарно та поверхово його презентує, не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань. Робота містить суттєві помилки. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.

3. Підсумкова контрольна робота:

20-16 балів студент у повному обсязі володіє матеріалом, вільно та аргументовано його презентує, глибоко та всебічно розкриває зміст поставленого завдання, правильно інтерпретує отримані результати, використовує обов'язкову та додаткову літературу, демонструє самостійність, достовірність, незаангажованість підсумкової контрольної роботи

15-11 балів - студент у достатньому обсязі володіє матеріалом, вільно його презентує, але може не вистачати аргументації в поясненнях, в основному розкриває зміст поставленого завдання, використовує обов'язкову літературу, демонструє самостійність та достовірність написання підсумкової контрольної роботи. Допускаються несуттєві неточності

10-6 балів - в цілому володіє матеріалом, але фрагментарно та поверхово його презентує, не демонструє глибини знань, самостійності у вирішенні поставлених завдань. Робота містить суттєві помилки. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.

5-0 балів - Робота містить суттєві помилки. Демонструє не самостійність у виконанні завдань.

7.3 Шкала відповідності:

Зараховано / Passed	60-100
Не зараховано / Fail	0-59

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва лекції	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
Частина 1.				
1	Тема 1. Арабська мова та арабо-мусульманська філософія	1		2
2	Тема 2. Авторитетні тексти ісламу, ісламська доктрина та їх значення для формування та розвитку філософії	1	2	4
3	Тема 3. Ранні ідейні течії в ісламі, що передували виникненню філософії	1	1	4
4	Тема 4. Поняття арабо-мусульманської філософії та етапи її розвитку	1	1	4
5	Тема 5. Загальна характеристика мутазилізму	1	1	4
6	Тема 6. Онтологія мутазилітів	1	1	2
7	Тема 7. Проблематика інтерпретації божественних атрибутів	1	1	4
8	Тема 8. Атомізм мутазилітів (час, простір, матерія)	1	1	2
9	Тема 9. Причинність, теорія дії та етика мутазилітів	1	1	2
10	Індивідуальна самостійна робота: комплексний аналіз основних положень ісламської доктрини та їх значення для виникнення проблемного поля філософії			14
Частина 2.				
11	Тема 10. Загальна характеристика фальсафі. Ал-Кінді – «Філософ арабів»	1	2	1
12	Тема 11. Ал-Фарабі - «Другий вчитель»	1		2
13	Тема 12. Ібн Сіна – «Шейх і глава»	1	2	2
14	Тема 13. Ібн Туфайл та доля авіценнівської спадщини в Магрибі	1		2
15	Тема 14. Ібн Рушд та аверроїзм	1	1	2
16	Тема 15. Етична думка у фальсафі	1		1
17	Тема 16. Ісмаїлізм як філософська течія	1	1	2
18	Тема 17. Ранній ішракізм: філософська система ас-Сухраварді	1	1	1
19	Тема 18. Суфізм: етапи формування та основні ідеї	1	2	2
20	Тема 19. Філософський суфізм. Ібн Арабі і вахдат ал-вуджуд	1	1	1
21	Тема 20. Посткласична філософія	1	1	2
22	Тема 21. Сучасна арабська філософія	1	2	2
23	Індивідуальна самостійна робота: Подібність і відмінність мутазилізму та ашаризму? (дати комплексний порівняльний аналіз)			14
24	Підсумкова контрольна робота	1		
	ВСЬОГО	22	22	76

Загальний обсяг **120 год.**, в тому числі:

Лекцій – **22 год.**

Семінари – **22 год.**

Самостійна робота – **76 год.**

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна: (Базова)

1. Арабо-ісламська теологічно-філософська та політично-правова думка / І.Васильєва, М.Лубський, В.Лубський, К.Гололобова, Т.Лубська. – К.: Видавництво «Центр навчальної літератури», 2022.
2. Держава і влада в ісламських філософсько-теологічних та правових концептах: монографія / Д. В. Білозор, М. В. Лубська, О. О. Кудин, Т. І. Лубська, В. І. Лубський; за ред. докт. філософ. н., проф. М. В. Лубської. – Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2022.
3. Еволюція ісламської теолого-філософської думки: монографія / В. І. Лубський, Є. А. Харьковщенко, М. В. Лубська, Т. Г. Горбаченко; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Філософ.-т., Каф. релігієзнавства. – К.: Центр учбової л-ри, 2014.
4. Іслам. Енциклопедичний словник / Михайло Якубович, Руслан Халіков, Саїд Ісмаїлов, Ігор Козловський. – Видавництво Видавець Руслан Халіков, 2021.
5. Ісмаїлов С.В., Якубович М.М. Ісламознавство: навчальний посібник. – Вінниця:
6. Латигіна Н.А. Іслам: шлях крізь століття : монографія /Н.А. Латигіна. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016.
7. Ухтомський А. О Арабомовна філософія Середньовіччя. – ТКДА, № 16, 2012. – С. 175-192.

Додаткова:

1. Арістова А. Мусульманська цивілізація: цілісність і гетерогенність / А. Арістова // Українське релігієзнавство. – 2011. – № 57(дод.). – С. 6-31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_2011_57%28dod.%29_4
2. Войтович Х. М. Поняття «шаріат» та «фікх» та їх співвідношення у мусульманському праві /Х. М. Войтович // Науковий вісник ЛьДУВС. – 2010. – № 3. – С. 43-47.
3. Корчевна Л.О. Про джерела права в ісламському шаріаті / Л.О.Корчевна // Правова держава. – 2007. – № 9. – С. 41–47.
4. Садовський М. Шаріат і фікх – головні терміни мусульманського права // Вісник Львів. ун-ту. Сер. юридична. – 2009. – № 49. – С. 20-25.
5. Якубович М. Філософська лексика арабського Середньовіччя: спроба україномовної реконструкції. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/view/6204>
6. Montgomery W. W. Islamic Philosophy and Theology: An Extended Survey. Edinburgh : Edinburgh University Press, 1985. 175 p.
7. Corbin H. History of Islamic Philosophy / L. Sherrard (trans). URL: <http://www.fatuma.net/text/Corbin - The History of Islamic Philosophy.pdf>
8. Fakhry M. A History of Islamic Philosophy. New York; Chichester : Columbia University Press, 2004. 472 p.
9. The Oxford Handbook of Islamic Philosophy / Ed. by Kh. El-Rouayheb, S. Schmidtke. Oxford; New York : Oxford University Press, 2016. 720 p.
10. Islamic Philosophy from Its Origin to the Present: Philosophy in the Land of Prophecy (Suny Series in Islam) State University of New York Press (May 19, 2006).